Vad ska dokumenteras?

Tekniska museets insamlingsverksamhet under diskussion

Av Göran Rosander

Vad museerna bevarar åt eftervärlden är inte likgiltigt ur ett större perspektiv. I inte så ringa utsträckning präglar det eftervärldens bild av epokerna. Påståendet torde gälla även för vår egen tid, trots att det finns ett oerhört stort material tryckt eller samlat i andra institutioner. Särskilt föremålen på museerna har en sådan påtaglighet och pedagogisk genomslagskraft att de kan förväntas spela en roll i kommande släktleds uppfattning om efterkrigstidens materiella villkor.

Samla kunskap

Men museerna har ett vidare dokumentationsansvar än bara föremål. Det är *kunskap* de samlar, inte ting. Därför kompletteras dessa med andra informationsbärande media: text, bild, ljud.

Insamlingspolitik i utlandet

Av det sagda framgår att det har väsentlig betydelse också vad museerna *inte* dokumenterar. Ändå har museernas samlande funktion diskuterats i förvånande ringa utsträckning.

En enkät till tolv av världens ledande tekniska museer om principerna för dokumentation som Tekniska museet gjorde 1979 gav ett förbluffande magert resultat. Inget hade något utarbetat program för insamlingen eller stringenta kriterier för urvalet. Om det över huvud taget angavs någon grundval, rörde det sig om allmänna uttalanden som ''möjlighet att ge associationer, estetiska förtjänster, sällsynthet och status inom sin kategori'' (The National Museum of History and Technology, Washington) eller ''ting som i sin skepnad eller idé har något ursprungligt och nytt'' (Polytekniskt museum, Moskva). Museum Boerhaave i Leiden, det naturvetenskapliga nationalmuseet, uppger ärligt att samlandet ''följer mycket subjektiva regler''.

Enkäten tillkom i samband med museets utredning om insamlingens inriktning. Eftersom denna inte är klar då detta skrivs, bör dess förslag inte föregripas mer än i vissa generella resonemang. I stället ska presenteras bakgrunden för utredningen, arbetsgruppens arbete och några av de frågor av mer allmänt intresse som utredningen tar upp. Avsikten med artikeln är att visa hur dokumentationen måste inlemmas i museets övriga verksamhet och hur full av svåra avväganden den är.

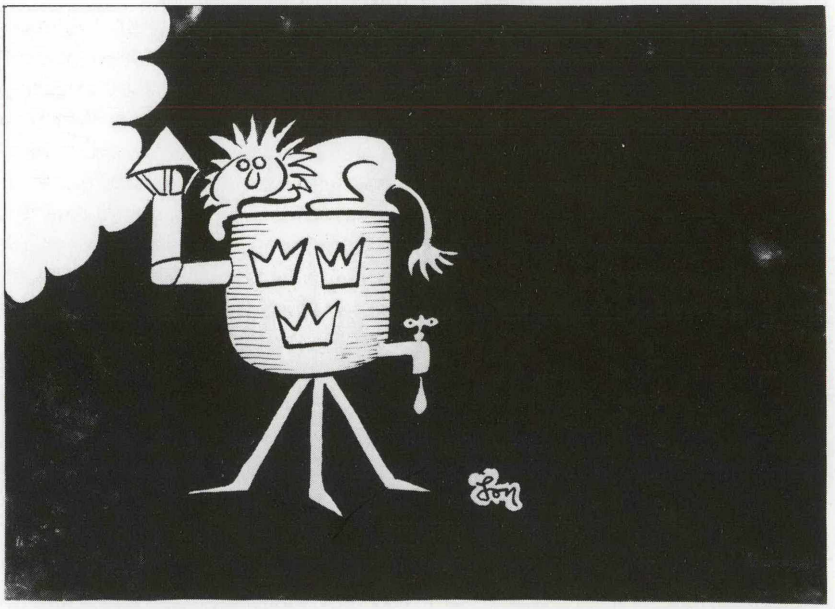
Projektet SAMDOK

Utredningen har sin bakgrund i den debatt som under 70-talet förts i landet kring de kulturhistoriska museernas dokumentation, kanske särskilt vad gäller föremål. Sedan 1978 finns en organisation, SAMDOK, som har till uppgift att samordna och främja dokumentationen av vår samtid. Dess sekretariat är organisatoriskt knutet till Nordiska museet och bemannat med en intendent, till vilken riksdagen beviljat medel. Organisationen är ett resultat av flera års livligt utredande och konferensande, i vilket Tekniska museet tagit del – teknikhistoria måste räknas som en del av kulturhistorien.

Deltagandet i SAMDOK är frivilligt. Ett tjugotal museer har anslutit sig. Organisationen leds av ett råd med representanter för olika museityper. Rådets uppgift är främst att leda sekretariatets arbete, att fungera som överordnat organ för de arbetsgrupper som tillsatts och att främja verksamheten. Under rådet har funnits tre arbetsgrupper eller "pooler" med vardera ett halvdussin intresserade museer: en pool för hemmiljö, en för arbetsmiljö och en för offentlig och kommersiell miljö. De två sistnämnda har nyligen gått samman.

Inom poolerna samverkar museerna om uppgifterna. Längst har arbetet kommit inom Hempoolen, där ett av de fem museerna årligen i tur och ordning utförligt dokumenterar ett "normalhushåll" genom intervjuer, fotografering och föremålsförvärv. Man har skaffat sig samma saker som familjen gjort föregående år och också köpt in kompletta rumsinteriörer från hushållen.

I de båda andra arbetsgrupperna har man ännu inte kommit fram till fungerande arbetsmetoder. Hittills har det mest skett inventeringar av vad museerna har av material inom vissa fält. Ett utvecklingsarbete pågår emellertid, och ett förslag är att åtminstone större museer ska ta ansvar för 3–4 av de 10 fält eller pooler som SAMDOK fastställer på grundval av

näringsstatistikens indelning. Ett fält består t ex av gruvdrift, metallframställning, metallvaru- och verkstadsvarutillverkning, ett annat av samfärdsel, post och tele och ett tredje av byggnadsverksamhet, produktion av el, värme och vatten och av tillverkning av mineraliska ämnen m m.

Vilka fält museerna ska svara för, beror i huvudsak på länets näringsprofil enligt Länsplanering 80 (upprättade av länsstyrelserna). Om merparten av landets kulturhistoriska museer ansluter sig, företräds varje fält av 4–6 institutioner, som inbördes överenskommer om fördelningen av arbetet. Man undviker då onödig dubblering och får en någorlunda god täckning. Varje museums insamling får betydelse på riksplanet; de olika undersökningarna och insamlingskampanjerna i länen ger ett material som tjänar som typfall.

Ännu är det inte avgjort hur Tekniska museet ska infogas i SAMDOK, ifall de beskrivna planerna kommer till stånd. Intressant är, att länsmuseerna och vissa kommunala museer visar vilja att dokumentera också tekniskt betonade näringar. Många har f ö redan börjat göra industriundersökningar. Detta kommer att påverka Tekniska museets uppgifter och ansvar. Eftersom arbetet med att dokumentera industrisamhället är gigantiskt, ska det för museets del ses som hjälp och inte som konkurrens.

Utredningsarbetet

Tekniska museets utredning sker genom den s k dokumentationsgruppen, tillsatt av styrelsen i början av 1979. I gruppen ingår chefen för föremålsavdelningen och en av hans medhjälpare samt förste arkivarien. Artikelförfattaren deltar som konsult och sekreterare. Tidvis har museichefen följt sammanträdena. Innan arbetet är avslutat torde drygt ett fyrtiotal sammanträden ha hållits.

Vid diskussionen har man beslutat upprätta ett tioårsprogram. Därvid har gruppen haft förmånen att få hjälp av experter inom olika branscher. Också andra sakkunniga är rådfrågade.

Det ganska besvärliga spörsmålet om gränsdragningen mellan ''teknik'' och ''allmän kulturhistoria'' har diskuterats vid ett par sammanträffanden med Nordiska museet. En konferens med landets övriga huvudmuseer på det tekniska området gav värdefulla inblickar i dessas planer och tyngdpunkt i sin dokumentation. Också med Teknisk museum i Oslo har arbetsgruppen överlagt; där har man nu startat en motsvarande utredning. En sammankomst med de många specialmuseerna och -samlingarna inom den teknikhistoriska sektorn planeras under 1981.

Insamlingspraxis vid Tekniska museet genom tiderna

Det är en principiell skillnad i att dokumentera nutiden och att samla retrospektivt, dvs sådant som upphört. I det senare fallet har bara vissa data passerat historiens såll och är åtkomliga. Nutidsinsamling däremot erbjuder i princip obegränsade möjligheter – här är det forskaren som suveränt kan avgöra vad som ska samlas in och därmed tillförsäkras evigt liv.

I tioårsprogrammet föreslås viss kompletterande insamling bakåt, koncentrerad till de områden som ska presenteras i basutställningarna i en kommande nyuppställning. Äldre insamlingspraxis får därmed betydelse. Det har också ett vetenskapshistoriskt intresse att klarlägga från vilka utgångspunkter museet förvärvat sina samlingar.

Stiftelsen Tekniska museets stadgar ger givetvis den formella grunden för insamlingen. Trots att museet bildades 1924, fastställdes dessa definitivt först 1933. Där står:

> "Tekniska museets uppgift är att samla, vårda och på ett instruktivt sätt framvisa bilder, ritningar, föremål, redskap, maskiner och modeller som kunna vara ägnade att belysa ingeniörskonstens, teknikens och industriens historiska utveckling till närvarande tid samt på lämpligt sätt hedra minnet av dem som gjort betydande insatser till fromma för denna utveckling."

År 1948 gjordes blott smärre ändringar i avfattningen. I nya stadgar från 1967 blev målformuleringen dock helt annorlunda:

> ". . . utvecklingen inom ingenjörskonsten och dess grundvetenskaper samt inom industrien . . ."

Sedan några år har museet i sina petita beskrivit sig som "centralmuseum för naturvetenskap (dock ej livs- och geovetenskaperna), teknik och industri" och anger i petita för 1980/81 som sin uppgift att

> "dokumentera, analysera och beskriva sambanden mellan forskning, teknisk utveckling och samhälle. Museet måste sträva att väva samman den historiska utvecklingen med vad som sker inom dagens forskning och teknik för att möjliggöra en öppen och bred diskussion om teknikens konsekvenser för morgondagens samhälle."

Ytterligare ett officiellt aktstycke har betydelse. År 1946 utfärdade ecklesiastikdepartementet föreskrifter rörande de statliga centralmuseernas samlingsområden, ersättande en liknande handling från 1919. Skrivelsen innehåller också yttranden från vissa större icke-statliga museer, vari-

bland Tekniska museet. Dess styrelse förklarade sig villig att – med hänsyn till andra museer och samlingar – i sin verksamhet avstå från systematiskt samlande inom följande områden, nämligen:

- speciell järnvägsteknik ävensom spårvägsteknik
- telegraf- och telefonteknik
- postal teknik
- sjöfart och skeppsbyggeri
- allmän lantbruksteknik
- vapen- och krigsmaterielteknik
- hantverksteknik och
- icke mekaniska musikinstrument.

Kungabrevet synes vara i kraft för de statliga museernas del, och Tekniska museet har inte haft anledning att återkalla sitt uttalande. Även i praxis iakttas överenskommelsen vad museet beträffar.

Museet har också helt eller delvis avstått från att samla inom vissa andra fält genom att där finns kvalificerat specialmuseum. Viktigast är medicin och odontologi.

Intressanta och framsynta uttalanden som kompletterar stadgandena görs i en programskrift av museets chef Torsten Althin 1925. Museet ska samla föremål

> "ägnade att visa utvecklingen på det tekniska området samt de vetenskapliga faktorer, som möjliggjort eller ligga till grund för den utveckling. [. . .] De utvecklingshistoriska serierna böra föra fram till att omfatta även de allra senaste rönen och uppfinningarna, i den mån det är möjligt att museitekniskt framvisa dem. I original kan icke allt medtagas. Komplettering måste i stor utsträckning ske med tillhjälp av bilder och ritningar och [. . .] kopior [. . .]
>
> Huvudvikten kommer att läggas på, att till museet samla det som är ägnat att belysa den *svenska* teknikens och industriens historia, de svenska ingeniörernas insatser och arbetsresultat samt de svenska uppfinningarnas eller industriprodukternas betydelse på den internationella teknikens område. Endast i den mån det är nödvändigt för bibehållande av kontinuitet i framställningen skall även utländskt material beredas plats. [. . .]
>
> Till museets arkiv samlas även alla slag av porträtt [. . .] av våra framstående ingeniörer och uppfinnare. Till dessa fogas personhistoriska anteckningar och, där så kan ske, ett eller annat föremål, som hör samman med och kan erinra om dessa personers liv och verksamhet."

En baktanke var, att museet förutom att vara en "folkbildningsanstalt" skulle medge uppfinnare "förberedande undersökningar vid lösandet av nya tekniska uppgifter". Teknologer skulle erhålla åskådningsmaterial.

Det ligger nära till hands att man ville visa att teknik också är en form för kultur, alltså en försvarsposition inför den övervägande humanistiska traditionen inom museivärlden (och eljest). Kanske tryckte man därför också på ingenjörernas arbete som en konst: ingenjörskonst. Det blev en

parallell till de kulturhistoriska museernas dåtida starka estetiska betoning och konstmuseernas dyrkan av talangen.

Insamlingen drevs intensivt redan från början. Museichefen Torsten Althin var ofta på resor för att samla, fotografera, göra upptecknings-

ningar. Tekniken var övertagen från Nordiska museets etnologiska undersökningar, men intervjuuppteckning medhanns sällan. När han höll föredrag – och det var ofta – gjordes propaganda för museet, vilket resulterade i många gåvor. Althins uppsatser och artiklar bidrog också till att intresset väcktes för att skänka material.

Bäst känd är arkivsamlingarnas tillkomst. De har upprättats i samklang med museets allmänna mål. Förutom genom de nyssnämnda insamlingsresorna och propagandaartiklarna förvärvades mycket genom upprop i pressen, rundskrivelser till industriföretag och genom kopiering eller avskrift av inlånade handlingar. Bildinventeringar skedde i samarbete med tidningarna. Vissa fält angreps systematiskt vad gäller arkivalier (pappers- och cellulosaindustrin, beklädnadsindustrin), medan andra inte bearbetades alls genom att de föll under andra museers ansvarsområde (t ex järnvägshistoria, sjöfartshistoria). Ett paradområde blev bergsindustrin, där inte minst Carl Sahlins bergshistoriska samling, skänkt till museet 1933, blev en hörnsten. Materialet innehåller böcker, arkivalier, småtryck, bilder, klipp samt observationer, uppteckningar och planskisser, alltså ett rent etnologiskt material. Även flera andra stora privata samlingar har hemförts (t ex John Neréns motorhistoriska samling samt det Rinmanska arkivet rörande bergsbruk, metallurgi m m). Tidstypiskt är det stora personhistoriska materialet. Hit hör också en hel del föremål. Anknytningen till teknikhistorien är stundom mer än perifer.

Som nämnts, innehåller arkivet en stor mängd småtryck, som formellt borde räknas till biblioteksamlingarna. Dessas tillkomst har följt vacklande principer. Mycket har förstås köpts eller tillbytts mot årsboken för att tjäna som referens- och forskningslitteratur. I början sökte man systematiskt samla läroböckerna från de tekniska undervisningsanstalterna,

men detta uppgavs. Museet har undvikit att konkurrera med Tekniska högskolan som tekniskt centralbibliotek. Det vill dock erbjuda god service åt teknikhistorisk forskning även utanför institutionen. Under senare år har utställningsverksamheten rätt mycket påverkat inköpen. Mycket har också donerats (med många dubbletter som följd). Det finns även en del slutna samlingar som ger en uppfattning om bokbeståndet i vissa tekniska miljöer. I detta fall utgör böckerna närmast "föremål" i museal mening. Förenklat kan biblioteket sägas innehålla information om det svenska 1800-talets och det tidiga 1900-talets industri- och teknikhistoria. Också de flesta specialområdena bedöms vara täckta, särskilt vad gäller äldre tid.

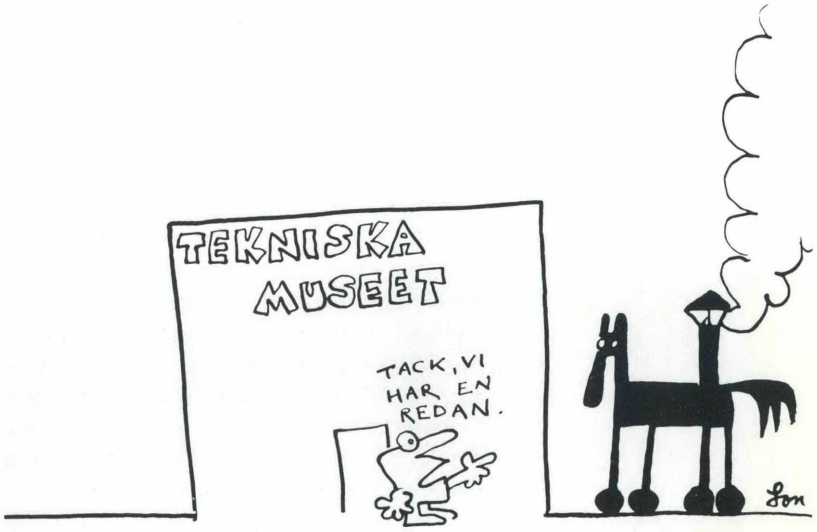
Enligt Althins preliminära program skulle museet ha en inledande avdelning, "övervägande teoretisk", där de viktigaste naturlagarna presenterades med hjälp av rörliga modeller, av instrument, av en äldre laboratorieinteriör etc. Detta skedde väl delvis, men först under de senaste 10–15 åren har museet på allvar samlat dokument kring grundvetenskaperna exklusive bio- och geovetenskaper.

Tillväxten Efter andra världskriget har tillväxten minskat och utgör i dag i runt tal 500 nr/år (vart nummer kan innehålla flera föremål). Huvudparten är spontant erbjudna gåvor; fältinsamling och fältundersökningar är sällsynta. Av denna orsak brister ofta uppgifterna om föremålens ursprungsförhållanden: bilder av dem i användning, beskrivning och uppmätningsritningar av de industrimiljöer varifrån de stammar osv. En annan följd är också att föremålen sällan ingår i helheter. Det är t ex svårt att i framtidens utställningar rekonstruera ursprungsmiljöerna. En tendens finns att museiföremålen, vad industrin beträffar, utgörs av maskiner (ofta inkompletta) och produkter, medan halvfabrikat, spill, hjälpredskap osv saknas. Museiföremålen blir därigenom enskilda *monument.* Något liknande kan sägas om de ting som inte tillhör industrins fält.

Museet har inte ansett det som sin primära uppgift att dokumentera ''mannen vid maskinen'' och hans sociala förhållanden i arbetet (eller för den delen också förmannens, ingenjörens, kontorspersonalens arbetsförhållanden). Föremål som tillhör välfärdssfären inom industrin är lätt räknade i samlingarna, liksom t ex säkerhetsutrustning. – Däremot finns det åtskilliga uppteckningar om äldre arbetsförhållanden, framför allt i Sahlinska samlingen samt i material rörande skogsbruk och mekanisk industri. Förvånande många foton visar människor som hanterar tekniska ting.

Ursprungligen tänkte sig Torsten Althin att visa såväl ''framställningen av förnödenheter av olika slag'' som ''de omständigheter, under vilka de framställts''. Inte bara det rena arbetet skulle visas i utställningarna. Med ett exempel från järnindustrin förtydligar han att

> ''även skall medtagas en sådan sak som gruvdräkter, uniformer (uniformsknappar), arbetets organisation, de enkla hjälpmedel som fordom användes för att hålla reda på mängden uppfodrad malm el. dyl. (karvstockar), gruvarbetarnas bostäder osv. En given plats har även allt som rör malmfyndigheters uppsökande, gruvmätning, äldre och nyare gruvkartor [. . .].''

Organisation, arbetarskydd och yrkesinspektion skulle museet också skildra.

Att detta för sin tid utomordentligt framsynta program bara följdes till en del får tillskrivas flera orsaker. För det första fanns inte resurser. Nödvändigt fältarbete är tidsödande och dyrbart och har därför inte prioriterats. För det andra har de ansvariga efter hand, sedan programmet sjunkit i glömska och i resursbristens tecken, ansett att dokumentation av arbetsmiljö är ett område för Nordiska museet med dess långa erfarenhet av sådant. För det tredje finns enligt uppgift från Torsten Althin en muntlig överenskommelse mellan LO och museet att industriarbetets sociala sidor ligger på organisationens ansvar att bevaka (diskussionen fördes med Sigfrid Hansson vid invigningen av Arbetarrörelsens arkivs nya lokaler).

Insamlingspraxis har påverkats också av andra faktorer i tiden, såsom museet framhåller i ett remissvar 1973. Det tekniska fältets oerhörda utveckling har gjort att insamlingen förskjutits mot mindre kostnadskrävande metoder och objekt, vilket ger ett helt oönskat och på lång sikt bedrägligt och icke representativt material. Man övergår till att samla små hanterliga saker i stället för att t ex bevaka en hel industrimiljö eller ett väsentligt teknikhistoriskt eller kulturhistoriskt minnesmärke.

Det är förståeligt att resultatet blivit ett inventarium som dels har luckor, dels inte är särskilt aktuellt vad gäller senare decennier med deras oerhört snabba utveckling.

Dokumentationens syfte

Av avgörande betydelse för insamlingen är materialets användning. Utredningen har därför försökt precisera syftet med dokumentationen.

Först själva begreppet dokumentation. Innebörden i dess latinska stam är "något från vilket man kan hämta lärdom", vilket för museernas del kan utvidgas till följande definition:

> "Dokumentation avser att skapa en för framtiden lagrad saklig och mångsidig information, där informationsbärande medium eller medier valts utifrån önskan att överbringa optimal kunskap. Informationen kan ha olika form och bearbetningsgrad. – Med "optimal" menas en sammanvägning av praktiska, ekonomiska och ideologiska faktorer."

Ett av kulturpolitikens mål är att garantera att äldre tids kultur tas tillvara och levandegörs. Det bildar grunden för all museal insamling (även om "äldre tid" borde bytas mot "alla tider"). Av de fastställda kulturpolitiska målen är det ytterligare ett som har särskild relevans, nämligen att yttrandefriheten ska värnas. Omsätts det i aktiv handling, innebär det ett krav på museerna att ta till orda i kontroversiella frågor. Då behövs fakta.

Den tidigare citerade målparagrafen i stadgarna ger ramarna för Tekniska museets dokumentation. Utvecklas den, kan man hävda att museet ska dokumentera, utforska och presentera tekniken som pådrivande faktor i samhället, vilken skapar nya möjligheter och förbättrar förhållandena, något som leder eller bidrar till uppkomsten av nya ekonomiska och sociala mönster men också kan innebära oroande och svårlösta problem.

Museimaterialets användning

På ett mer praktiskt plan har museets material fyra användningar: vetenskapligt, pedagogiskt, ideologiskt samt att skänka upplevelse.

Inventariets funktion som *objekt för forskning* är självklar. Det innebär bl a att materialet måste vara insamlat utifrån bästa vetenskapliga kompetens, vara försett med nödiga referenser och kringdata samt vara lätt att återfinna (ha många sökingångar). Förutom för forskning använder massmedia och allmänheten museisamlingarna som "uppslagsbok", då man söker någon detaljuppgift. Någon gång utgör det också *referensmaterial för utförd forskning,* en motsvarighet till naturhistoriens typexemplar, som måste finnas tillgängligt för att andra forskare ska kunna kontrollera resultaten.

Lika klart är stoffets *pedagogiska användning.* Här intar föremålen en särställning genom sin fysiska påtaglighet, men också bildens koncentrerade faktainnehåll, dess förmåga att påverka, förklara och illustrera måste framhållas – därför bör museet kraftigt öka insamlingen och produktionen av foton. Förutom själva kunskapsinhämtandet tjänar den pedagogiska framställningen syftet att öppna nya fält för tanken, *vidga världsbilden.* Den kan också förbereda åskådaren på framtiden, dvs *visualisera visioner.*

Med det *ideologiska syftet* menas att man vill att museimaterialet ska påverka värderingarna: understryka de nationella (eller lokala) särdragen, höja prestigen genom att presentera vackra eller märkliga föremål. Eller man vill *stärka identiteten,* få människor att känna samhörighet med tingen, gruppen, bygden. – Att man med en ideologisk användning av materialet frestas att tumma på fakta är uppenbart, och detta syfte har ringa relevans i vårt land.

Upplevelsemomentet i utställningen (eller vid annan kommunicering av materialet) är inte helt oväsentlig. Det berättigar till att man ibland gör avsteg från den strikta linjen vid insamlingen för att möjliggöra festivitas. Utställningen bör tillåtas att ibland vara *tingens teater.*

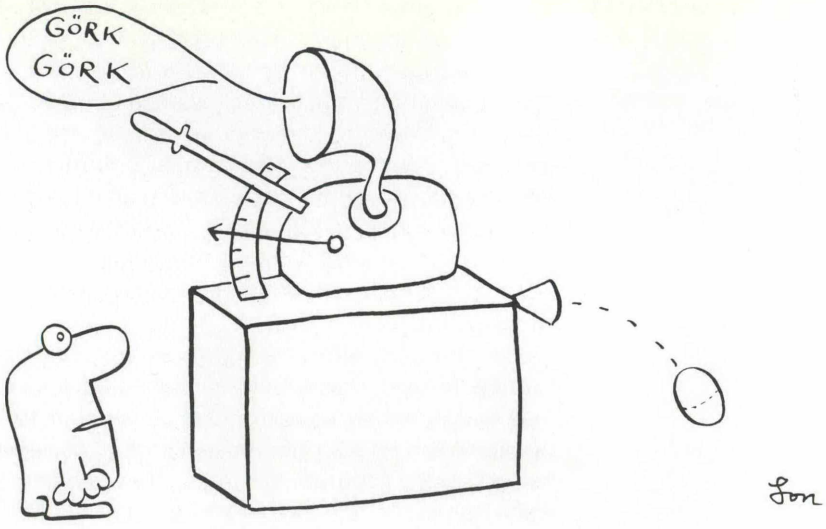
Vid urval och dokumentation måste dessa skilda användningar av materialet vägas in.

Begreppet "teknik"

Det faktum att det finns ett särskilt tekniskt museum innebär att "teknik" och "teknologi" uppfattas som så särskiljande, utgör en så distinkt del av kulturen, att det konstituerar en speciell typ av museiinstitutioner.

Utredningen har försökt finna museala kriterier på "teknik". Enklast kan ordet definieras som människans metoder att tillfredsställa sina önskningar med hjälp av fysiska föremål (medan "teknologi" dels används i betydelsen "kunskap om teknik", dels i betydelsen "tekniska metoder").

Detta innebär att teknik naturligtvis funnits i alla tider och inte bara under industrialismen, vilket man ibland felaktigt kan förledas att tro. Men tvivelsutan är industriell drift och organisation nära knuten till en avancerad teknik. I sin tur betyder detta att Tekniska museet är något utöver ett industrihistoriskt museum. Idealt borde det svara för "all" teknik, men av hävd tar de allmänt kulturhistoriska museerna hand om det som kunde kallas hantverksteknik, Tekniska museet om sådan teknik som är förknippad med industriell organisation. Detta hindrar inte att

museet av pedagogiska skäl ibland kan och bör presentera också den konventionella tekniken som bakgrund till mer avancerad.

Ett sätt att avgöra om en teknisk lösning faller inom ansvarsområdet vore att utgå från patentinstitutet. Museet skulle då samla patenterade (patenterbara) föremål samt ting med sådana komponenter. Dock duger ej kriteriet helt. Processer kan inte patenteras och många patenterade ting är ointressanta. Inte heller kan förekomsten av ritning utgöra kriterium – även konsthantverkare och slöjdare använder sådana. Slutsatsen blir, att patent och ritning utgör indicier på men ej förutsättning för att något har intresse för museet. Sunda förnuftet får slutligt råda.

Karakteristika för tekniska föremål

Ett annat karakteristikum vad gäller just de tekniska föremålen (enligt nyssnämnda tolkning av begreppet) är en *komplex uppbyggnad.* Produktionsmedlen – maskiner, verktyg, redskap och apparater av olika slag – präglas visserligen ofta av industriell design vad gäller de delar som är ergonomiskt viktiga men i övrigt brukar de ha en ''rå'' gestaltning. Det ger ett lågt publikvärde (utom hos specialister) och ställer höga krav på den museala presentationen.

En *stor volym* kännetecknar många tekniska föremål. Ofta är de omöjliga att lyfta in i museet i sin helhet. För att ändå ge en uppfattning om proportioner eller verkningssätt kan någon väsentlig eller karakteristisk del samlas (propeller, cockpit, manometer). I utställningarna fungerar de ofta också som stämningsskapare eller symbol.

Kort överlevnad är också ganska typiskt. Antingen finns en programmerad livslängd inbyggd eller också ''utkonkurreras'' de lätt av ännu mer sofistikerade ting.

Slutligen brukar många tekniska ting – särskilt produktionsmedlen – ingå i *fast integrerade föremålsensembler,* där varje del förutsätter de andra.

Tekniska system

Det sistnämnda är en av orsakerna till att arbetsgruppen fäst stor vikt vid tekniska system, som står i motsats till det konventionella tänkandet i "tekniska lösningar", dvs enskilda föremål. Systembegreppet tar sin utgångspunkt i helhetsaspekten. "System" utgör ofta komplicerade aggregat av element (föremål, energi, institutioner, styrmedel, människor, sociala relationer etc) som fungerar samman för att uppnå eller vidmakthålla ett eller flera syften. Ett *tekniskt system* syftar då till att omvandla eller anpassa naturen till för människan eftersträvansvärda ändamål och innehåller därför alltid minst ett konkret element.

Karakteristiskt för systemen är också att de har ett inre sammanhang, en konsistens. De kan vara stora eller små; snarast är det praktiska skäl som avgör var gränsen ska dras. Skolexemplet på tekniska system är industriföretag, men det är viktigt att museet också dokumenterar verkligheten "på en annan led", t ex angriper tunneldrivningteknik, avfallshantering, plastisk bearbetning, kontorsorganisation, produktanpassning. Dylikt kan man inte förvänta att läns- eller kommunmuseerna belägger.

Dokumentationens omfattning

Tekniska system utgör en av de typer av *fält* som utredningen laborerar med i programmet. Andra fält utgörs t ex av tekniska lösningar eller av grundforskning. Först upprättas en prioriterad lista över de fält man stannat för, därefter sker ett urval av objekt eller delar inom fälten. I stort anges så vad dokumentationen bör omfatta (djupundersökning, översiktlig beskrivning, föremålsinsamling, fotoreportage, filmning etc). Stundom utpekas direkt vilket eller vilka industrianläggningar som bör väljas, men i de flesta fall får detta avgöras när stunden är kommen (strukturomvandlingen går fort!).

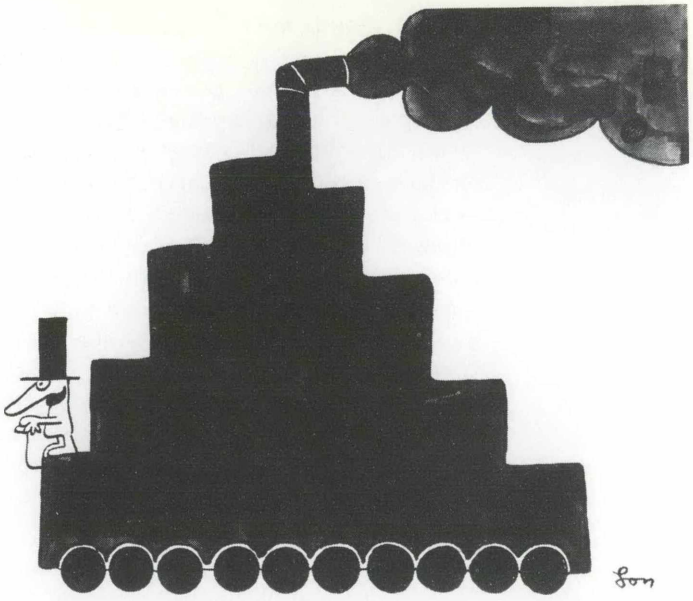
Programmet kommer att grunda sig på

- teoretiska kriterier
- befintliga luckor i museets inventarium
- praktiska omständigheter
- överenskommelser med andra museer
- kunskaper eller antaganden om vad andra museer och samlingar innehar
- förväntade insatser från andra museer via SAMDOK.

Prioriteringarna görs utifrån en vägning av fältens betydelse från olika synpunkter, aktualitet, förväntad utveckling samt fältets representation i museet i dag.

En strävan bör vara att nå en geografisk spridning av undersökningar och insamling. Enligt tidigare erfarenhet centreras sådant mest till huvudstadsområdet, särskilt om reseanslagen som nu är små.

Ett par ledstjärnor för utredningen har varit att de olika medierna – föremål, bild, text, ljud – bör integreras och att fältarbetet, dvs den aktiva, uppsökande verksamheten, bör öka kraftigt. Insamlingen har hittills varit alltför koncentrerad på föremål. I museets uppgift måste ingå att inte bara dokumentera tekniken utan också – då det gäller industriell tillverkning – idé, organisation, råvara, teknisk försörjning, miljö och arbetets villkor. I

vissa, strategiskt valda fall kan det även bli tal om att belägga teknikens samhälleliga konsekvenser.

Den långsiktiga insamling som manifesteras i programmet ger, om den genomförs, en systematisk täckning av fält som bedöms som viktiga. Emellertid behövs också en mer dagsaktuell dokumentation av tekniskt betonade nyheter. Den lösning som gruppen diskuterat går ut på att museet årligen gör en genomgång av klippen från dags- och fackpress. Där har förhoppningsvis viktigare innovationer och händelser omtalats, och av dessa väljer man kanske 10 eller 20 för dokumentation. På så sätt kompletteras det långsiktiga arbetet med aktuella, man kan nog säga spektakulära, företeelser.

Naturligtvis finns det risk för att somligt av det insamlade dagsaktuella materialet i det långa loppet visar sig ointressant, men kostnaden blir ringa och materialet verkligen färskt. Somligt finns det säkert anledning att omedelbart presentera för publiken som tekniska aktualiteter.

Resursbehov

Det är självklart att det ambitiösa program som skisseras fordrar ökade personella och ekonomiska resurser. Arbetsgruppen har inte sett som sin uppgift att ge mer ingående förslag om hur de ska tillskapas – det är styrelsens och ytterst statsmakternas sak att bedöma arbetets vikt. En del ryms väl inom nuvarande ramar, och det är sannolikt att industrin i många fall skulle kunna fås att själv stå för kostnaderna. I så fall menar arbetsgruppen dock att det är ett oeftergivligt villkor att inga krav beträffande innehåll, utformning eller publicering ställs från sponsorn. Undersökningarna måste göras på museets premisser.

Samarbete

En möjlighet att öka dokumentationen är förstås samarbete med andra museer, särskilt sådana som har erfarenhet av etnologiskt fältarbete.

Gruppen ser det också som viktigt att museet ytterligare vidgar sina kontakter mot forskningsinstitutioner, fackliga organisationer samt allmänheten. Även den vägen kan vissa medel komma.

Särskilt är samarbetet med den vetenskapliga expertisen viktigt. Hur stort museet än blir, kan det aldrig rymma fackkunskap på teknikens alla fält. Här måste det få hjälp. Vad museipersonalen bör stå för är *översikten* samt de museologiska och kulturpolitiska övervägandena.

I en framtid bör det bli aktuellt att formellt fördela insamlingsansvaret för vissa fält mellan åtminstone de större tekniska museerna (Göteborg, Malmö, Eskilstuna, Örebro) och kanske vissa läns- och kommunala museer i övrigt. En avlägsen önskedröm vore att få till stånd en sådan samordning internationellt. Det är ur vetenskaplig (om än inte pedagogisk) synvinkel onödigt att många institutioner gör mer djupgående dokumentation kring internationella företeelser. Huvudregeln bör vara att varje land svarar för sin industriproduktion, sina tekniska specialiteter – den *nationaldokumentära principen.* Inte minst bör stor vikt läggas på de branscher eller enskilda produkter där landet har en betydande del av världsproduktionen.

Illustrationer: Lars Olsson, Bromma